

Mirkovice čp. 1

K osudu nejstaršího známého vesnického domu v Česku

Luděk Dvořák – Jiří Škabrada – Daniel Šnejd – Roman Tykal

Usedlost čp. 1 v Mirkovicích na Českokrumlovsku zahrnovala nejstarší známý vesnický dům na území České republiky. Jeho roubená konstrukce vznikla už v husitské době. Pro českou kulturu je až tragické, že o něm dnes musíme mluvit v minulém čase. Novodobá etapa historie domu v této usedlosti byla výrazně spjatá s památkovou péčí. Započala 23. června 1988 zápisem usedlosti na státní seznam kulturních památek. V dané době se památkové ochrany dočkala i řada dalších objektů, a to v souvislosti s nástupem platnosti nového památkového zákona, který měl oproti předchozí legislativě upravě chránit pouze věci vedené Ústředním seznamem kulturních památek. Z obavy o tu část kulturního dědictví, která by se ocitla mimo kompetence orgánů památkové péče, se během roku 1987 projevovala enormní snaha zapsat co největší počet nejceněnějších staveb, které až do té doby nebyly evidovány. Na rozhodnutí okresních národních výborů koncentrovaných do závěru roku 1987 nebylo v silách krajských středisek státní památkové péče a ochrany přírody reagovat včas. K zápisu některých proto došlo až v průběhu roku 1988, kdy již ale nabyl účinnosti zákon o státní památkové péči č. 20/1987 Sb. Zcela ilustrativní je v tomto směru rozhodnutí o zápisu nemovitých kulturních památek Okresního národního výboru v Českém Krumlově, na jehož seznamu s téměř 180 položkami figurují i Mirkovice čp. 1 a které nese datum 27. prosince 1987. Léta sporů o legitimitu těchto tzv. pozdě zapsaných památek definitivně ukončil Nejvyšší správní soud v závěru roku 2020, kdy rozhodl, že kulturními památkami chráněnými zákonem nejsou. Ke zrušení památkové ochrany většiny budov mirkovické usedlosti ovšem došlo o 8 let dříve. Některé v té době již neexistovaly. Vlastník se proti rozhodnutí o zápisu odvolal v rámci zákonné lhůty již roku 1988 k jihočeskému krajskému národnímu výboru, ten ovšem okresní rozhodnutí o zápisu potvrdil. V roce 1997 na základě žádosti vlastníka Ministerstvo kultury zahájilo řízení o zrušení památkové ochrany, které téhož roku v srpnu ukončilo s tím, že památkovou ochranu neruší. K tomu vedená korespondence poskytuje vcelku ucelený obraz o stavu usedlosti i průběhu vedených jednání. Dotčené instituce státní památkové péče si již tehdy plně uvědomovaly mimořádnou hodnotu usedlosti jedinečně zachycující proměny a trvání venkovské architektury od

Obr. 1. Mirkovice, zemědělská usedlost čp. 1, obytný dům a přilehlý špýchar, zdroj: NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, foto: Michaela Špinarová, 2007

↑ Obr. 2. Mirkovice, zemědělská usedlost čp. 1, obytný dům, přilehlý špýchar (vlevo) a výměnek (vpravo), zdroj: NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, foto: Michaela Špinarová, 2007

← Obr. 3. Mirkovice, zemědělská usedlost čp. 1, chlévy, zdroj: NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, foto: Michaela Špinarová, 2007

středověku po první polovinu 20. století. Ve svých vyjádřeních za nejstarší části areálu opakovaně považovaly samostatně stojící špýchar i roubenou světnici. Dům v té době vlastník trvale obýval a udržoval, ostatní hospodářské objekty a výměnek byly sice v podstatě bez využití, ovšem i v jejich případě probíhala základní údržba. Okresní úřad v Českém Krumlově tehdy naproti tomu upozorňoval na mnohem zanedbanější obdobné usedlosti, například tvrz ve Štěkři, jejíž stav byl v té době skutečně havarijní a majitel usilovně pracoval na její záchraně.

Po marných pokusech přimět vlastníka, aby si požádal o příspěvek z dotačních programů, pracovníci pražského Státního ústavu památkové péče i Památkového ústavu v Českých Budějovicích žádali o zpřístupnění objektu. Bylo zapotřebí provést průzkumové práce, nebo alespoň základní dokumentaci. Bohužel naráželi na trvalý odpor vlastníka, který se v roce 2000 dvakrát pokusil zpochybnit legitimitu zápisu. Dopisy adresoval

Obr. 4. Mirkovice, zemědělská usedlost čp. 1, výměnek, foto: Michaela Špinarová, 2007

okresnímu úřadu a argumentoval chybějícím dokladem o naplnění povinnosti sdělit zápis vlastníkovi. Okresní úřad odpověděl zamítnutím s tím, že zápis nelze zpochybnit na základě absence některých dokladů v archivu obecního či okresního úřadu a že legitimitu zápisu potvrdilo i Ministerstvo kultury svým rozhodnutím o nezrušení ochrany v roce 1997. Počínaje březnem 2001 začal českokrumlovský okresní úřad úředním postupem řešit ohrožení památky a svolal místní šetření. V té době již nemovitost začala nést viditelné následky cíleně opomíjené vlastnické péče, což nakonec v zápise z jednání majitel potvrdil prohlášením naprostého nezájmu o její údržbu.

V červenci roku 2007 byla novou majitelkou, jež objekt získala dědictvím, podána žádost o odstranění výměnku, přilehlé kolny a stodoly. Žádost byla sice vzápětí stažena, nicméně předznamenala budoucí osud této části usedlosti. V srpnu obdržel okresní úřad novou žádost o vydání závazného stanoviska k záměru adaptace stodoly a kolny na rodinný dům, maštale s průjezdem na garáže a sнесení havarijních konstrukcí výměnku. Majitelkou obstaraný statický posudek hovořil o havarijním stavu výměnku a kolny a nezbytnosti jejich odstranění, za havarijní označil i klenby v maštali. Naopak u obytného domu, špýcharu a stodoly prohlásil opravu a statické zajištění za možné. Okresní úřad ve shodě s Národním památkovým ústavem vydal závazné stanovisko, které adaptaci stodoly na obytný dům – provedenou šetrnými stavebními úpravami – připustilo jako možnou. Různá demolice výměnku a kolny, jak navrhoval statický posudek, byla zamítnuta a havarijní konstrukce určeny k náhradě kopiemi. V případě dodržení tohoto závazného stanoviska by se jednalo o památkovou obnovu respektující a zachovávající veškeré hodnotné konstrukce dotčených objektů. Ještě před vydáním závazného stanoviska ovšem vlastník znovu zpochybňoval oprávněnost zápisu, upozorňoval na vydání rozhodnutí o zápisu v neděli 27. prosince 1987 a opět se odkazoval na absenci vyrozumění vlastníka.

Frustrace z vleklého a nikam nevedoucího přesvědčování o mimořádné hodnotě domu a potřebě jeho uchování nakonec vedla pracovníky památkové péče k hraničním kompromisům. Doufali, že se jim tím podaří pomoci alespoň nejcennější části usedlosti. Pa-

↑ Obr. 5. Mirkovice, zemědělská usedlost čp. 1, odříznutá zhlaví trámů příčky oddělující jizbu od síně, doklad nekompletního dochování středověkých konstrukcí, vpravo původní vstup do domu, zvýšené nadpraží při mladším okenním otvoru, foto: Daniel Šnejd, 2013

← Obr. 6. Mirkovice, zemědělská usedlost čp. 1, „zajištění objektu proti zatékání“ provedené vlastníkem na základě opakovaných výzev ze strany pracovníků památkové péče, foto: Michaela Špinarová, 2009

trně i to byl důvod, proč kompetentní orgán památkové péče nijak nereagoval, když byla koncem roku 2007 – v rozporu s vydaným závazným stanoviskem – zbourána stodola s kolnou. Počátkem roku 2008 byl projednáván projekt, jehož název *Adaptace stodoly a kolny na rodinný dům* byl bohužel čistě formální. Jednalo se o novostavbu, která měla respektovat půdorysnou stopu i přibližné hmotové řešení obou zaniklých staveb.

Doslova políčkem památkové péči byla žádost o zrušení památkové ochrany, kterou vlastník opětovně podal v roce 2008. Ministerstvo kultury zohlednilo zachování převážné části usedlosti, především nejhodnotnějších částí domu se špýcharem, a žádost zamítlo. V červenci 2009 si vlastník na Městském úřadu v Českém Krumlově podal žádost o povolení odstranění sutě výměnku. Při svolaném jednání se ukázalo, že objekt výměnku je z velké části destruován, přičemž vlastník tvrdil, že ke zřícení konstrukcí došlo samovolně. Vzhledem k tomu, v jak špatné kondici výměnek byl, se toto tvrzení dalo jen těžko zpochybnit. Zbývající konstrukce výměnku byly z bezpečnostních důvodů odstraněny ještě během července.

Přínosem jednání byl alespoň souhlas s provedením dendrochronologické analýzy dřevěných konstrukcí. Výsledky přinesly překvapující dataci roubené konstrukce domu spadající do rozmezí let 1422–1430. Zkoumala se také část dochovaných stropních konstrukcí výměnku. Jeden z trámů stropu chlívků byl vyroben ze stromu pokáceného v zimě na přelomu let 1757 a 1758 a trámy stropu světnice z borovic pokácených po roce 1839.

Nově získané datace přinesly oživení širšího zájmu o osud mirkovické usedlosti. V dubnu roku 2010 navrhla památková inspekce Ministerstva kultury Městskému úřadu v Českém Krumlově „uložení nezbytných opatření“ k zachování kulturní památky. Na základě této výzvy bylo vlastníkům uloženo během tří měsíců zabezpečit objekt před zatékáním a zabránit v destrukcích, které se již začaly projevovat i na roubené konstrukci domu. Byla jim také uložena lhůta jednoho roku na pořízení projektové dokumentace řešící trvalou sanaci havarijních situací. Vlastník se s pomocí advokáta proti tomuto rozhodnutí odvolal ke krajskému úřadu. Ten námítku ve věci vyžadovaného zpracování projektové dokumentace uznal a věc vrátil prvoinstančnímu orgánu k novému projednání.

V březnu roku 2011 podal vlastník na Ministerstvo kultury novou žádost o zrušení památkové ochrany, ve které uvedl, že nemovitost získal od prarodičů v havarijním stavu, za tuto situaci necítí odpovědnost a nemá prostředky na její opravu. V květnu vlastník zadal nový statický posudek, ve kterém bylo následně doporučeno obytné stavení zbourat. Hlavními argumenty byl technický stav, značné náklady na opravu a nezáměr majitele o jeho využití. Zachovat doporučoval pouze gotickou sýpku a maštale. Navzdory názoru památkových institucí a intervenci autorit v oboru rozhodlo Ministerstvo kultury žádosti vlastníka vyhovět a zrušilo památkovou ochranu usedlosti vyjma samostatně stojící gotické sýpky. Tím bylo o osudu domu definitivně rozhodnuto.¹

Následně nastal závod s časem, neboť jak ukazovala zkušenost, majitel byl v rychlosti provádění demolice nebývale efektivní. Jednání s vlastníkem sice komplikovaly napjaté mezilidské vztahy, přesto se podařilo pozdržet demolici alespoň o rok. Během této doby prováděli pracovníci Národního památkového ústavu dokumentační a průzkumové práce a zároveň se rozběhlo horečné hledání instituce, která by stavbu dokázala zachránit transferem. Počátkem března roku 2013 na výzvu pozitivně zareagovalo Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech, které provozuje Expozici lidové architektury v Chánovicích. Po prostudování dokumentace pořízené Národním památkovým ústavem a dendrochronologické analýzy o dům projevilo zájem, ovšem s tím, že v jeho silách je pouze transfer dřevěných konstrukcí. Vzhledem ke zvyšujícímu se tlaku vlastníka na provedení demolice, demonstrovanému strhnutím části střechy domu, považovali pracovníci památkové péče tento obrat za nejradostnější okamžik v jinak naprosto depresivní letité kauze.

Záchranu alespoň části mimořádně cenného domu v tu chvíli všichni zúčastnění vnímali jako prvořadou. Samozřejmě se počítalo s následnou prezentací objektu, ale i s ohledem na neznalost míry dochování dřevěných konstrukcí nemohlo být vůbec jasné, jakou formu by mělo mít. Finanční zajištění také nemělo reálné kontury. K dispozici byly pouze finance na rozebrání a převoz materiálu. Národní památkový ústav zajistil veškeré dokumentační a průzkumové práce. Formální náležitosti předání stavebních konstrukcí proběhly bez zásadních komplikací a v létě roku 2013 se začalo s jejich rozebíráním. Souběžně s postupem dekonstrukce byla pořizována dokumentace a podrobný průzkum odkrývaných částí stavby. Rozšíření dendrochronologické analýzy obohatilo spektrum datací konstrukcí o další zajímavé výsledky, ale ukázalo rovněž na složitější vývoj stavby

Obr. 7. Mirkovice, zemědělská usedlost čp. 1, havárie roubení při severovýchodním nároží zachycená v době před rozebíráním objektu, foto: Daniel Šnejd, 2013

Obr. 8. Mirkovice, zemědělská usedlost čp. 1, částečně odryté roubení v interiéru světnice (bývalé jizby) během průzkumových prací, zdroj: NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, foto: Jakub Drozda, červen 2013

(trámový strop bývalé síně byl datován do sedmdesátých let 15. století). Po komplexním odkrytí roubené konstrukce bylo pořízeno geodetické zaměření a fotoplány stěn. V místě nejstaršího jádra domu byl proveden archeologický výzkum. Díky tomuto postupu, na kterém měli zásadní podíl erudovaní pracovníci klatovského muzea, se podařilo dosáhnout vysoké kvalitativní úrovně a podrobnosti dokumentace. Získané informace byly ještě v závěru roku 2014 publikovány.²

Obr. 9. Mirkovice, zemědělská usedlost čp. 1, síňový dil a komorová část (v pozadí) během demoličních prací zděných konstrukcí po uložení roubení jizby v klatovském depozitáři Vlastivědného muzea Dr. Hostaše, zdroj: NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, foto: Daniel Šnejd, listopad 2013

Nejpozději po tomto publikování průzkumu začala být zřejmá nereálnost představ o skanzenové znovuvýstavbě objektu. Zachovaným částem domu navíc hrozilo vážné nebezpečí z prodlení. Protože se během následujícího roku neukázal v řešení problému žádný pokrok, rozhodl se Jiří Škabrada využít k apelu shromáždění odborníků na konferenci *Odkaz Národopisné výstavy československé 1895 v oblasti etnografie, muzejnictví a památkové péče*, pořádané Národním zemědělským muzeem v Praze ve spolupráci s Národním památkovým ústavem, Národním muzeem a Českou národopisnou společností, která se konala 22.–23. října 2015. Připravil pro toto jednání stručnou proklamaci, s níž bylo možné seznámit účastníky zasedání. Poukázal přitom na vyvíjející se podobnost této kauzy se zánikem domu čp. 22 v Živohošti z roku 1617, považovaného rovněž ve své době za nejstarší známý a zachovaný vesnický dům v Čechách. Uvedl také výraznou a jednoznačnou formou své mezitím upevněné přesvědčení, že „proklamovaná znovuvýstavba tohoto domu ve skanzenu v Chanovicích je přitom z hlediska možností tohoto zařízení i vědomostí o objektu nereálná a nesmyslná“. Důvodem pro takové stanovisko bylo především domýšlení dopadu uvažované rekonstrukce na zachované autentické fragmenty dřevěných konstrukcí i možnosti jejich dalšího studia, a také průzkumem zjištěná složitost vývoje objektu. Proklamace končila apelem na urychlené řešení situace, počínající svoláním speciálního pracovního setkání, které by mělo najít reálné řešení problému, pokud možno se zapojením odborného tisku – logicky zejména Zpráv

památkové péče. Z krátké diskuse na samém závěru jednání konference bylo patrné překvapení posluchačů z odlišností reálného stavu případu od mezitím proklamované ideje znovuvýstavby objektu přeneseného do skanzenu.

Problém mirkovického domu následně zařadil – zásluhou Romana Tykala – do své agendy Hlavní výbor České národopisné společnosti, který se v prosinci 2015 otázel vedení klatovského muzea, „co s domem zamýšlí a jak chce vzniklou situaci řešit“. Rozklad na toto téma zaslal do České národopisné společnosti ředitel Vlastivědného muzea Dr. Hostaše v Klatovech Mgr. Luboš Smolík (prostřednictvím Libora Kodýdka) 3. května 2016. Vyjádření rekapitulovalo mimořádně obtížnou situaci v Mirkovicích v době dokumentace a záchrany dřevěných částí stavby, uvedlo zamýšlené možnosti prezentace v chanovickém skanzenu, jejich obtížnou realizovatelnost z finančního hlediska i kvůli nutnému přednostnímu řešení jiných úkolů. Z textu je zřejmé, že vedení muzea od myšlenky rekonstrukce celého objektu v té době již ustoupilo: „Přesto, že se zachovala značná část roubené hmoty jizby, je nereálné zakomponovat tyto prvky do rekonstrukce celého domu bez velkých ztrát na původní hmotě.“ Jako snad reálné řešení – zjevně ale bez naděje na brzké uskutečnění, které by bylo v možnostech samotného skanzenu – bylo uvedeno sestavení a doplnění alespoň dřevěné konstrukce obytné části domu s umístěním „např. do prostoru některé z přenesených stodol“.

Ani toto vyjádření o nedosažitelnosti rozumného a rychlého řešení problému bohužel nevyvolalo potřebné jednání zainteresovaných institucí a osob, které by mohlo způsobit zvrat směrem k reálnému řešení. K přípravě takového jednání došlo až po různých urgencích po dalších třech letech. Svoláno bylo na 21. května 2019 do klatovského muzea, aby bylo možné spatřit reálný stav přenesených prvků v jejich stávajícím uložení. Účastníci jednání zhlédli depot dřeva z mirkovického domu v depozitáři – neizolovaném ocelovém hangáru na okraji Klatov, a na místě vyslechli operativní informaci o stavu a potřebě konzervace tohoto materiálu od Ludka Dvořáka z Metodického centra pro muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

Obr. 10. Klatovy, depozitář muzea, způsob uložení prvků roubení mirkovického domu čp. 1 v depozitáři Vlastivědného muzea Dr. Hostaše v areálu bývalých kasáren v Klatovech, foto: Jiří Škabrada, 2015

Luděk Dvořák za problém označil především deponování dřeva spolu s dalšími sbírkovými předměty, protože kvůli omezeným možnostem muzea není tento objekt možné uložit zcela samostatně. Pro další uchování objektu je nutné nastavit depozitní režim tak, aby byly zabezpečeny vhodné podmínky i jejich monitorování, tj. dostatečné větrání prostoru (teplota u těchto typů stavebních prvků nehraje větší roli). Současně je nutná preventivní konzervace i proto, že je mirkovické dřevo uloženo ve společném prostoru s jinými předměty, které jsou napadeny dřevokazným hmyzem natolik, že se může v brzké době rozšířit. Postřiky proti plísním, dřevomorce a dalším dřevokazným škůdcům bylo proto doporučeno použít urychleně na všechny předměty uložené v depozitáři. Kromě návrhu konkrétních chemikálií bylo nabídnuto i operativní provedení konzervace pracovníky rožnovského Metodického centra, pokud o takovou pomoc klatovské muzeum požádá (k takové žádosti ale nedošlo).

Na následujícím jednání v sále klatovského muzea se pak účastníci vcelku rychle a snadno sjednotili v názoru, že jako možnost záchrany a prezentace fragmentů případů v úvahu pouze urychlená konzervace a následná instalace jako samostatného muzejního exponátu v zabezpečeném prostředí s možností prohlídek, dalšího studia a doprovodných instalací, protože pouze taková alternativa může zabezpečit zachování maxima autentického stavu materiálu i možnosti dalšího studia jeho výpovědních možností. Realizace takové verze přístupu ale neodpovídá možnostem a úmyslům klatovského muzea, respektive skanzenu v Chanovicích. Zástupci dvou muzeí s celostátní působností, tj. Národního technického muzea, respektive jeho Centra stavitelského dědictví v Plasích, a Muzea české vesnice v Kouřimi, kteří se v předtuše tohoto výsledku z podnětu Jiřího Škabradu zúčastnili, bohužel prohlásili takovou akci v jejich současných podmínkách za nereálnou.

Jako určitá naděje na řešení se v závěru jednání objevila – ale jen jako teoretická alternativa – případná prezentace v rámci aktivit spolku Hradu na Malši, pravděpodobně v areálu hradu Pořešína u Kaplice. Zde by se v rámci uvažované expozice lidového stavitelství mohlo počítat i s výstavbou vhodné budovy pro muzeální prezentaci torza mirkovické jizby, což by zároveň znamenalo žádoucí návrat objektu do „jeho“ regionu. Celý projekt tohoto areálu ale naráží na nedostatek finančních prostředků. Díky domluvené spolupráci s Ústavem památkové péče na pražské Fakultě architektury ČVUT (ateliér Tomáše Eflera) existuje alespoň naděje na studentskou práci, jež by dala projektu vizuálně prezentovatelnou podobu.

Podobná sisyfovská snažení skupin nadšenců zůstávají prozatím bez naděje na rychlý a reálný pozitivní výsledek a bohužel nemění nic na pokračujícím tragickém osudu našeho nejstaršího známého vesnického domu. Jeho novodobé osudy je možné vnímat jako selhání funkcí veřejných institucí, které mají potřebnou záchrannou činnost v náplni, ale k unikátní konstrukci se prozatím nijak nehlásí.

- 1 Informace v předchozích odstavcích vycházejí z dokumentů uložených ve spisovně Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Českých Budějovicích. Stať neobsahuje komplexní přehled správních řízení vedených s vlastníkem, například k informacím o udělených sankcích za nedodržení závazných stanovisek nemá Národní památkový ústav přístup.
- 2 HAVLICE, Jiří – KODÝDEK, Libor – ŠNEJD, Daniel, Středověké jádro domu zemědělské usedlosti čp.1 v Mirkovicích, *Průzkumy památek* 2014, roč. 21, č. 2, s. 139–155.

Prohlášené kulturní památky

Výběr z kulturních památek nově prohlášených v letech 2019–2021

Jana Štorková

Lety, jádro bývalé středověké tvrze čp. 31 – č. ÚSKP 15294/3-2596

Bývalá středověká tvrz, datovaná do 14., popřípadě počátku 15. století, se dochovala v areálu hospodářského dvora čp. 30 v Letech u Písku. Přestože její podobu ovlivnily přestavby v baroku i v 19. a 20. století, její pozůstatky členěné do tří budov jsou dosud dobře čitelné. Nejvýznamnějším objektem je věžový palác s dvoudílnou dispozicí, dochovaný v relativně autentické podobě včetně historických konstrukcí a architektonických prvků (sedlové kamenné portály, trámové stropy či barokní krovky).

Obr. 1. Lety, hospodářský dvůr čp. 30 a 31, západní křídlo se středověkou tvrzí, foto: Pavel Hájek, 2020

Tučapy (TA), zámek čp. 1 – č. ÚSKP 106656

Zámek Tučapy, postavený v druhé polovině 18. století na základech původní tvrze z roku 1404 a přestavěný v roce 1893 do dnešní podoby, nabízí mimo jiné vzhled do kulturního zázemí podnikatelské rodiny bratří Pfeifferových, továrníků z Jablonce nad Nisou. Hmotové uspořádání zámku, vnější vzhled, dispozice i převážná většina hlavních stavebních konstrukcí se dochovaly v autentické podobě, bez výraznějších nevhodných zásahů a úprav. Téměř v celém jeho přízemí nacházíme valené klenby s výsečemi, v patře pak fabionové stropy se štukovou výzdobou. Areál výrazně zhdnocuje přilehlý zámecký park vymezený ohradní zdí. Památková hodnota zámeckého areálu stojícího v blízkosti náměstí Tučap je umocněna i jeho urbanistickou funkcí.